

Giovanni Margherita, *Il processo telematico nell'ordinamento canonico. Prospettive comparitistiche degli atti introduttivi con il processo civile telematico e i possibili riscontri nello „ius canonicum”*, Marcianum Press, Venezia 2024, ss. 297

ks. dr hab. Rafał Kamiński

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-7822-3402

e-mail: rafal.kaminski@uksw.edu.pl

Nowoczesne technologie zmieniają kolejne dziedziny życia społecznego. Żyjemy w erze cyfrowej. Sposoby naszego komunikowania w dzisiejszym świecie w coraz większym stopniu są uzależnione od sprawności w posługiwaniu się narzędziami elektronicznymi. Również wiele spraw urzędowych można załatwić drogą elektroniczną, co znacznie ułatwia procedowanie i oszczędza czas tak interesantom, jak i urzędnikom.

Również sądownictwo coraz powszechniej korzysta z możliwości usług informatycznych. W Polsce od 2010 roku funkcjonuje „E-sąd”, który stanowi jedną z najprostszych form dochodzenia roszczeń cywilnoprawnych. Jego działalność regulują przepisy polskiego „Kodeksu postępowania cywilnego”. W przyszłości z pewnością coraz więcej spraw będzie procedowanych tą drogą, co pokazała także pandemia Covid-19, w czasie której prowadzone były rozprawy sądowe drogą on-line. W przepisach polskich dokonywane są dalsze zmiany dotyczące biegu procedur cywilnych, karnych i administracyjnych, zwłaszcza w zakresie e-doręczeń. Można się spodziewać, że zmiany te spowodują, iż większość pism procesowych będzie mogła zostać doręczona jedynie w sposób elektroniczny. W ten sposób pisma będą mogły być również wnoszone do sądu.

Recenzowana publikacja włoskiego autora Giovanniego Margherity, teologa i doktora obojga praw (*Utroque Iure*) oraz sędziego sądu kościelnego, dotyczy możliwości wykorzystania niektórych rozwiązań stosowanych we włoskim procesie elektronicznym na polu sądownictwa kościelnego. Jest to studium porównawcze oparte na źródłach kanonicznych i państwowych oraz bogatej literaturze dotyczącej obu systemów prawnych.

W celu zrozumienia tez postulowanych przez autora, należy krótko wspomnieć czym jest elektroniczny proces cywilny (PCT), wprowadzony we Włoszech w roku 2013. Jego celem jest digitalizacja i uproszczenie działań proceduralnych cywilnych. Pozwala to m.in. na elektroniczne złożenie dokumentów, e-doręczenia, internetowy wgląd do akt, , internetową kwerendę wyroków, a także przesłuchania on-line.

W monografii, składającej się z trzech rozdziałów podsumowanych konkluzjami, włoski prawnik skupił swoją uwagę na możliwości zastosowania rozwiązań, dotyczących tylko aktów wprowadzających postępowanie cywilne, do systemu prawa kanonicznego. Są to zatem postulaty *de iure condendo*, stanowiące propozycje rozwiązań do zastosowania w procedurach kanonicznych, które w większości odbywają się za pomocą dokumentów sporządzanych w tradycyjnej, papierowej wersji.

Autor, używając naukowej metody, postawił sobie za cel analizę form i definicji stosowanych w PCT i rozważenie możliwości ich aplikacji do ustalonej struktury procesu kanonicznego. Zastosował w tym celu metodę komparatystyczną, w głównej mierze skupił jednak swoją uwagę na normach prawa państwowego, gdyż w systemie prawa kanonicznego odnośne normy występują w ograniczonym stopniu.

W pierwszym rozdziale, który posiada charakter wstępny, Margherita wychodząc od opisu powstania i ewolucji komparatystyki prawniczej, zwraca uwagę na różnice między modelami procesowymi w systemach *common law* i *civil law*. Czyni to aby uwypuklić zasadnicze dla całego studium pytanie o możliwość porównania między, nazwanymi przez niego, „prawami religijnymi” i „prawami świeckimi”. Odpowiedź na tak postawione pytanie ma zaprowadzić

do konkluzji ukazującej ryzyko, ale i korzyści płynące z porównania dwóch systemów o tak odrębnych naturach. Dla ukazania wskazanych benefitów i zagrożeń płynących z takiej komparatystyki, znaczną uwagę autor poświęcił pryncypiom, które stoją u fundamentów włoskiego prawa cywilnego procesowego i prawa kościelnego. Wśród nich na uwagę zasługują fragmenty dotyczące swobodnej sędziowskiej oceny dowodów, właściwej dla porządku cywilnego oraz konieczności osiągnięcia pewności moralnej, której wymaga się od sędziego w procesie kanonicznym.

W kolejnym rozdziale autor prowadzi czytelnika, tłumacząc specyficzne elementy elektronicznego procesu cywilnego. Rozpoczyna od źródeł kodyfikacji, które umożliwiają zastosowanie takiej formy procedowania spraw sądowych. Ukazuje rozwiązania stosowane w europejskiej kulturze prawnej, a następnie skupia się na źródłach właściwych dla włoskiego PCT. Wchodząc w szczegóły elektronicznej procedury sądowej Giovanni Margherita dokonuje wyjaśnienia pojęciowego i tłumaczy różnicę między dokumentem analogowym i dokumentem elektronicznym. W dalszej części skupia uwagę czytelnika na funkcji i rodzajach podpisu elektronicznego, a także przedstawia typy dokumentów podpisanych takim sposobem.

W drugiej części tego rozdziału znajdujemy propozycje zastosowania rozwiązań przyjętych w cywilnym procesie elektronicznym na grunt procedury kanonicznej. I tak od przechowywania cyfrowych kopii dokumentów papierowych, poprzez właściwe użycie certyfikowanej poczty elektronicznej, dochodzimy wraz z autorem do rozważań na temat tworzenia akt w formie cyfrowej, ich struktury oraz warunków przechowywania.

Autor wysnuwa wniosek, że odpowiednia aplikacja rozwiązań przyjętych w elektronicznym procesie państwowym na grunt prawa kanonicznego, pozwoliłaby usprawnić procedowanie w sądach kościelnych. Dla tego ostatniego zasadnicze znaczenie posiada bowiem terminowe doręczenie dokumentów pocztą tradycyjną i zachowanie przyjętych zasad proceduralnych tak, aby w sposób prawidłowy mogły przebiegać kolejne fazy postępowania. Proponowane ułatwienia przez drogę elektroniczną przyczyniłyby się, zdaniem Margherity,

do osiągnięcia oczekiwanej przez wiernych „sprawności procesowej”, dzięki której nie musieliby zbyt długo oczekiwać na rozwiązanie wniesionych przez siebie spraw. Szczególnie użytecznym elementem byłaby w tym względzie certyfikowana poczta elektroniczna, dzięki której dokument procesowy mógłby zostać skutecznie doręczony, a także byłby właściwie zabezpieczony.

W ostatnim, trzecim rozdziale monografii, znajdujemy symultaniczne porównanie aktów wprowadzających sprawę sądową tak w procesie cywilnym, jak i kanonicznym. Zostało ono dokonane pod względem możliwości ich digitalizacji. Autor przedstawia ukonstytuowania się strony powodowej i pozwanej w procesie PCT w formie tradycyjnej i w formie cyfrowej, a następnie porównuje je z cytacją, stosowaną w procesie kanonicznym w formie tradycyjnej oraz przedstawia korzyści jakie mogą płynąć z elektronicznego wezwania stron do zawiązania sporu, a także zagrożenia jakie mogą temu towarzyszyć.

Kolejnym aspektem omówionym przez autora jest brak właściwego ukonstytuowania się stron lub opóźnienia w tym zakresie i rozwiązania przewidziane dla takiego obrotu spraw w art. 171 włoskiego kodeksu postępowania cywilnego. Porównuje je ze skutkami, które prawodawca kościelny przewiduje w przypadku niestawiennictwa stron, o czym w Kodeksie prawa kanonicznego w kan. 1592-1595. Uwaga została także poświęcona formalnościom związanym z pozwem tak w procesie cywilnym, jak i kościelnym. W tym drugim przypadku szczególne znaczenie w potencjalnym zastosowaniu form elektronicznych, posiada kan. 1504 n. 3 KPK/83, w którym unormowano kwestie podpisów oraz wskazania miejsca odbioru dokumentów. W przypadku form elektronicznych można by się posłużyć podpisem elektronicznym i wskazaniem wirtualnego miejsca odbioru pism procesowych.

Ostatnim elementem włoskiej procedury cywilnej, omówionej przez autora, który *de facto* kończy pierwszą część procesu, jest uregulowany w art. 183 włoskiego kodeksu postępowania przebieg pierwszej rozprawy, na której strony przedstawiają swoje stanowiska, a sąd podejmuje decyzje dotyczące dalszego postępowania. Te kroki procesowe z obszaru sądownictwa cywilnego Giovanni Margherita odnosi do *litis contestatio* właściwego procesowi kanonicznemu.

Chodzi o moment właściwego zawiązania sporu, kiedy sędzia dekretem na podstawie żądań i odpowiedzi stron, określa jego zakres. Ta część kończy się postulatem *de lege ferenda* dotyczącym zmian w prawie kanonicznym, tak aby do drogi pocztowej „lub innego sposobu, który jest najpewniejszy” dla wysyłania zawiadomień o wezwaniach, dekreтах, wyrokach i innych czynnościach procesowych (kan. 1509 KPK/83), dołączyć drogę elektroniczną. Prawodawca kościelny pozwala, aby do uregulowania tych kwestii zastosować ustawę partykularną.

Studium Giovanniego Margherity przedstawia *status quaestionis* i ewentualne możliwości zastosowania niektórych rozwiązań, z których korzysta się we włoskim elektronicznym procesie cywilnym, na gruncie procesu kanonicznego, ze szczególnym uwzględnieniem najczęściej stosowanych procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa. To monografia, w której autor posługuje się przede wszystkim metodą komparatystyczną, uwzględniając specyfikę obu systemów – państwowego i kościelnego oraz zachodzące między nimi wzajemne stosunki.

Z całą pewnością to ciekawa propozycja usprawnienia sądownictwa kościelnego, tak aby korzystając już z systemów informatycznych, w jeszcze większym stopniu dostosować je do rozwiązań stosowanych w procesach cywilnych. Nie ulega wątpliwości, że cała społeczność ludzka coraz chętniej korzysta z nowych technologii, których wpływ także na procedowanie w sprawach urzędowych, czy to w państwie, czy też we wspólnocie Kościoła jest nieunikniony. Wierni Kościoła katolickiego, którzy są również obywatelami swoich państw mogliby w ten sposób korzystać z rozwiązań stosownych w obu systemach. W ten sposób, jak twierdzi autor w zakończeniu prezentowanej publikacji, można całej wspólnocie przekazać „nowe prawo, łatwe do przyjęcia w społeczeństwie podlegającym ciągłej informatyzacji” (s. 272). Z tej racji, że również w polskim systemie sądownictwa cywilnego, jak zostało to wyżej wspomniane, możliwe jest procedowanie elektroniczne, proponowane przez autora rozwiązania byłyby do przyjęcia w polskich sądach kościelnych.